

НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

БЕЛАРУСКАЯ СКУЛЬПТУРА XVII—XVIII стст.

З 27 студзеня па 7 красавіка 2024 г. у выставачным корпусе Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь працуе выстава “Беларуская скульптура XVII—XVIII стст.”. На ёй экспануецца 90 твораў драўлянай паліхромнай скульптуры і дэкаратыўнай разьбы з уласнага збору музея.

Амаль сто гадоў таму, у 1926 г., у каталогі Першай Усебеларускай мастацкай выставы вядомы вучоны М.Шчакаціхін адзначаў: “Адно з найбольш цікавых і ў той жа час найменш даследаваных галін мастацтва старадаўняе Беларусі складае разьбярства з дрэва ў розных формах яго і праявах”. З таго часу айчынным музейным зборам істотна папоўніліся драўлянай паліхромнай скульптурай і дэкаратыўнай разьбой, якія актыўна вывучаліся даследчыкамі старажытнабеларускага мастацтва.

Цэнтральную ролю ў гэтым працэсе адыграў Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь, які дзякуючы сістэматычнаму правядзенню навуковых экспедыцый на сённяшні дзень валодае найбольш значнай калекцыяй у краіне. Асаблівая заслуга ў зборанні і вывучэнні алтарнай скульптуры належыць доктару мастацтвазнаўства Надзеі Фёдараўне Высоцкай, якая стала першым загадчыкам аддзела старажытнабеларускага мастацтва, створанага ў музеі 1 студзеня 1980 г. Узбагацілі калекцыю і помнікі з буйных даваенных збораў, у першую чаргу з Беларускага дзяржаўнага музея і Віленскага беларускага музея імя Івана Луцкевіча, якія трапілі ў Мастацкі музей у выніку рэстытуцыі і перамеркавання музейных каштоўнасцяў.

Невядомы майстар.
Уваходныя дзверы
царквы Святога Юрыя
(Георгія). Каля 1690 г.,
г. Віцебск.

Невядомы
майстар.
Апостал Павел.
Першая
палова XVII ст.

Невядомы майстар. Фератрон з выявамі Свяціцеля Мікалая і Маці Божай. Сярэдзіна — трэцяя чвэрць XVIII ст.

У экспазіцыі прадстаўлены скульптура і дэкаратыўная разьба, створаныя на працягу першай паловы XVII — канца XVIII ст. У гэты складаны, але таксама вельмі плённы ў гісторыі беларускага мастацтва час, адбывалася актыўнае засваенне і развіццё элементаў еўрапейскай культуры. Менавіта ў XVII ст. культуравая разьбяная скульптура сфарміравалася як значная з’ява ў беларускім мастацтве. Раннім творам, якія адносяцца да перыяду станаўлення стылю барока, уласціва блізкасць да еўрапейскай рэнесанснай пластыкі. Яны характарызуюцца стрыманасцю, ураўнаважанасцю і некаторай застыласцю рухаў. Сярод гэтага шэрагу выразна вылучаюцца выявы Маці Божай і св. апостала Яна з кампазіцыі “Укрыжаванне з прадстаячымі”, якія паходзяць з касцёла Святога Міхаіла Арханёла г. Навагрудак. Па экспрэсіўнасці, дынамічнасці і эмацыйнай выразнасці яны не саступаюць лепшым помнікам скульптуры свайго часу. Да адметных твораў пачатку XVIII ст. адносяцца і выява святога Яна Божага з могількавай капліцы ў г. Вялікая Бераставіца Гродзенскай вобласці.

Варта ўсведамляць, што прадстаўленыя да агляду асобныя скульптуры з’яўляюцца толькі часткай цэлага. Большасць з іх вырабленыя для аздаблення прысценных алтароў, якія мелі агульную мастацкую і сімвалічную праграму. У перыяд барока ў інтэр’ерах храмаў ствараліся ансамблі, якія ўяўляюць сабой сінтэз скульптуры, жывапісу і архітэктуры (пра гэта наведвальніку нагадваюць архіўныя фотаздымкі, размешчаныя ў экспазіцыі). Тым не менш нават пазбаўленыя архітэктурнага кантэксту творы захоўваюць мастацкую выразнасць.

У акрэслены перыяд скульптура атрымала шырокае распаўсюджанне і дасягнула росквіту ў асяродку каталіцкага касцёла, а таксама знайшла месца ў аздабленні цэркваў усходнехрысціянскіх канфесій. Добра вядома, што ў праваслаўнай царкве ў XVII—XVIII стст. высокая мастацкага ўзроўню дасягнула арнаментальная разьба па дрэве, пра што выразна сведчаць дэталі ў выглядзе картушаў з херувімамі са Свята-Мікіцкай царквы в. Здзітава Жабінкаўскага раёна Брэсцкай вобласці, датаваныя сярэдзінай XVII ст., манументальныя Царскія вароты і фрагменты дэкаратыўнай разьбы іканастаса ў выглядзе “фларышоў” (пышнага кветкавага арнаменту) з царквы Раства Багародзіцы г. п. Шарашова Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці, створаныя ў сярэдзіне XVIII ст., і іншыя творы, прадстаўленыя ў экспазіцыі.

Вывучэннем культурных прадметаў з Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь займаліся прафесар М.С.Кацар, А.К.Лявонава, А.А.Ярашэвіч і іншыя буйныя даследчыкі. Вырашэнне праблемы захавання помнікаў паспрыяла станаўленню рэстаўрацый драўлянай паліхромнай скульптуры ў Беларусі. Так, рэстаўратары П.Р.Журбей і А.С.Шпунт з 1971 па 1984 г. адрэстаўравалі больш за 200 твораў. Праца па выратаванні помнікаў, што нярэдка траплялі ў музей у дрэнным стане, працягваецца і цяпер.

Невядомы майстар.
Маці Божая.
Апостал Ян.
Пасля 1746 г.

Фрагмент выставы.

Невядомы майстар.
Святы Ян Божы.
Пачатак XVIII ст.

Помнікі з розных рэгіёнаў дэманструюць высокі прафесійны ўзровень развіцця скульптуры на ўсёй тэрыторыі Беларусі — ад паўднёвага захаду да паўночнага ўсходу. Некаторыя з іх упершыню прадстаўлены шырокай публіцы. Адным з галоўных адкрыццяў з’яўляецца вялікая скульптурная выява святога Войцеха, створаная гродзенскім майстрам Георгам Цэлем у 1646—1649 гг. для галоўнага алтара касцёла Дабравешчання Найсвяцейшай Дзевы Марыі г. Гродна. У 1967 г. фігура св. Войцеха разам з іншымі гродзенскімі скульптурамі выкарыстоўвалася ў якасці дэкарацыі для фільма “Хрыстос прызямліўся ў Гародні” (арыгінальная назва “Житие и вознесение Юрася Братчика”) рэжысёра У.Бычкова, знятага па сцэнары У.Караткевіча. У 1994 г. “Фігура святога ў мітры з кучаравай барадой” (назва твора да атрыбуцыі), апаленая, з цалкам страчанай поліхраміяй і істотнай дэструкцыяй драўніны трапіла ў збор Нацыянальнага мастацкага музея. Далейшы лёс іншых скульптур гэтай групы застаецца невядомым.

Упершыню на выставе дэманструецца і манументальная выява святога Амброзія са Слоніма, створаная напрыканцы XVIII ст. Выразаная з дрэва, яна амаль цалкам пакрытая шэрым манахромным роспісам, які імітуе камень, што робіць грандыёзнае ўражанне на гледача. Пры гэтым найважнейшыя атрыбуты святога — мітра, як сімвал пастарскай годнасці, і вулей у правай руцэ, пакрыты сусальным золатам, — прыцягваюць асаблівую ўвагу.

Пасля завяршэння працяглай рэстаўрацыі экспануецца Укрыжаванне з Лаўрышава. Непасрэдна да выставы была адрэстаўраваная скульптура “Святы біскуп Рыма” з касцёла Найсвяцейшай Тройцы г. п. Шарашова Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці. Рэстаўратарам вышэйшай кваліфікацыі А.С.Шпунтом была падрыхтавана скульптура апостала Паўла першай паловы XVII ст. з касцёла Найсвяцейшай Тройцы г. п. Рось Ваўкавыскага раёна Гродзенскай вобласці.

Невядомы майстар.
Хрыстос уваскрослы.
Пачатак XVIII ст.

Для многіх твораў былі ўдакладненыя атрыбуцыйныя звесткі. Сярод іх — укрыжаванне першай паловы XVII ст., якое паходзіць з Магілёўскай вобласці, уваходныя дзверы з царквы Святога Юрыя (Георгія) г. Віцебск, скульптуры Дзева Марыя і апостал Ян з кампазіцыі “Укрыжаванне з прадстаячымі” з Троіцкага касцёла г. п. Шарашова, святы Амброзій са Слоніма, комплекс скульптур з Магілёўшчыны і інш.

Выстава “Беларуская скульптура XVII—XVIII стст.” па-новаму прадстаўляе наведвальнікам істотную частку гісторыка-культурнай і мастацкай спадчыны нашай краіны. Гэты буйны праект з’яўляецца вынікам працяглай працы па збіранні, рэстаўрацыі і вывучэнні надзвычай рэпрэзентатыўнай калекцыі Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.

Станіслаў ЧАВУС,
куратар выставы, вядучы навуковы супрацоўнік
аддзела старажытнабеларускага мастацтва
Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь

*Рэдакцыя часопіса ўдзячная генеральнаму дырэктару
Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь,
кандыдату мастацтвазнаўства,
дацэнтку Ганне КОНАНАВАЙ
за арганізацыю падрыхтоўкі матэрыялу.*

Фота Аляксея Камкова.